

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

«Класична арабська лексикографія»

Спеціальність: 035 Філологія

Спеціалізація: 035.060 Східні мови та літератури (переклад включно), перша – арабська

Освітня програма: Арабська мова і література та переклад, друга східна мова, західноєвропейська мова

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Статус дисципліни	Дисципліна за вибором з фаху
Семестр	6 семестр
Обсяг дисципліни, кредити ЄКТС/ загальна кількість годин	3 кредити ЄКТС, 90 годин, у тому числі: Лекції – 20 годин. Практичні заняття – 10 годин. Самостійна робота – 60 годин.
Мова викладання	українська/ арабська
Предмет навчання (Що я вивчатиму?)	У 17-18 ст. працями голандської школи були закладені підвалини граматичного та лексикологічного вивчення арабської мови. Вони відчутно позначені впливом арабської мовознавчої, зокрема лексикографічної традиції. Перші наукові проекти, що принесли сходознавству світову славу й міжнародне визнання, були пов'язані з арабськими текстами джерелознавчого й аналітичного характеру, які неможливо було адекватно витлумачити без відповідних словників. У спецкурсі вивчатиметься картина формування та розвитку арабської національної традиції в галузі опису лексики та укладання словників, буде показано генетичну спадкоємність методів вивчення мовних фактів на матеріалі величезного корпусу оригінальних середньовічних джерел - від першого словника "Книга 'Айна" ал-Халіла ібн Ахмада (719-791) до лексикологічної енциклопедії "Світильник мовознавчих наук" ас-Суйуті (пом.1505). Подано аналіз базисних концепцій традиційного арабського словникарства, теоретичних засад лексикографії та практичного інструментарію їх утілення у словниках різноманітних типів. Вперше в коментованому авторському витлумаченні подаються ключові фрагменти з оригінальних трактатів видатних арабських лексикологів та лексикографів: ал-Халіла, ал-Джавгарі, Ібн Фариса, А.Ф.Шидйака та ін. Насамкінець пропонується аналітичний огляд сучасних арабських словників – як автохтонних тлумачних, так і дво/багато/мовних, у тому числі розміщених у мережі Інтернету.
Мета вивчення дисципліни (Чому це цікаво й потрібно вивчати?)	Метою курсу є ознайомлення студентів із основними етапами формування арабської традиції словникарства, із працями провідних арабських лексикографів. Навчити студентів розбиратися в суті підходів до аранжування лексики, основні принципи її групування та впорядкування; аналізувати і критично зіставляти підходи арабських і зарубіжних лексикографів в царині лексикографічної теорії та практики; адекватно оцінювати методи, системи та структуру аранжування словників різних класів і типів.
Результати навчання (Чому я навчуся на цій дисципліні?)	У результаті вивчення цього курсу студент повинен знати: <ul style="list-style-type: none"> • етапи формування арабської традиції словникарства; • принципи організації й проведення комплексних теоретичних і експериментальних досліджень в філології та перекладознавстві з урахуванням відомих лексикографічних ресурсів, відповідно до міжнародних стандартів і рекомендацій. <i>вміти:</i> <ul style="list-style-type: none"> • на постійній та регулярній основі самостійно знаходити та критично оцінювати потрібний тип словника для конкретної дослідницької та прикладної роботи. • визначати тип лексикографічної праці, який оптимально відповідає меті власного наукового пошуку, адаптуватися до нових умов і ситуацій шляхом підбору належного типу словника. • вміти користуватися словниками усіх типів та видів упорядкування (аранжування).
Компетентності	Загальні компетентності

<p>(Яку сукупну користь я отримав від вивчення цієї дисципліни?)</p>	<p>ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК 5. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями. ЗК 6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел. ЗК 7. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 9. Здатність спілкуватися іноземною мовою. ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 11. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Спеціальні (фахові) компетентності ФК 1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ. ФК 2. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні. ФК 7. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації). ФК 8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань. ФК 9. Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами. ФК 10. Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний (залежно від обраної спеціалізації) аналіз текстів різних стилів і жанрів. ФК 13. Базові уявлення про мову як особливу знакову систему, її природу та функції, про генетичну і структурну типологію мов світу; фонетичний, лексичний, граматичний рівні мови. ФК 14. Професійні знання й уміння, необхідні для створення повного й адекватного письмового та усного перекладу текстів різних жанрів і стилів з арабської мови українською та навпаки. ФК 15. Розуміння сутності перекладу як комунікативної діяльності, орієнтованої на міжмове і міжкультурне посередництво у різних суспільних сферах діяльності, знання його видів і типів. ФК 16. Здатність до застосування різних способів перекладу мовних одиниць лексичного рівня і стилістичного рівня (стійкі словосполучення, кліше, фразеологізми, власні назви, заголовки) в обох напрямках перекладу. ФК 17. Здатність враховувати міжмовні розбіжності на рівні системи, норми та узусу, долати явища інтерференції в процесі перекладу та на етапі саморедагування.</p>
<p>Види занять і їхній розподіл за годинами</p>	<p>3 кредити ЄКТС, 90 годин, у тому числі: Лекції – 20 годин. Практичні заняття – 10 годин. Самостійна робота – 60 годин.</p>
<p>Тематика навчальної дисципліни</p>	<p>Змістовий модуль 1. Біля витоків арабської лексикографічної традиції. Тема 1. Вступ: Місце лексикографії у структурі автохтонних арабських дисциплін. Типологія принципів відбору й упорядкування лексичного матеріалу лексикографічних праць з неформальними принципами впорядкування. Лексико-семантичний, або тематичний, принцип (ЛСП) класифікації лексики. Тема 2. Глосарії незвичайної лексики в Корані (<i>гаріб ал-кур'ан</i>). Глосарії незвичайної лексики хадисів (<i>гаріб ал-хадіс</i>). Глосарії діалектної лексики Корану (<i>лугат ал-кур'ан</i>). Словники діалектної лексики племен (<i>лугат ал-каба'іл</i>). Глосарії запозиченої лексики (<i>му'арраб і дахіль</i>). Глосарії лексики, пов'язаної з людиною і навколишніми реаліями. Глосарії рідкісних словоформ (<i>навадір</i>). Словники-"антології" ЛСП узагальнюючого типу. Тема 3. Аналітично-морфологічний принцип (АМП) систематизації лексики (принцип парадигматичної класифікації). Словники дієслівних форм (<i>кутуб ал-'аф'ал</i>). Глосарії масдарів (<i>кутуб ал-масадір</i>). Словники іменних форм (<i>кутуб ал-'асма</i>). Словники АМП узагальнюючого типу (<i>кутуб ал-'абнїа</i>). Змістовий модуль 2. Класичні словники. Тема 4. Аранжування лексики з урахуванням її кореневої структури. Ал-Халіл ібн Ахмад і "Кітаб ал-'Айн". Передмова до "Кітаб ал-'Айн" - перший мовознавчий трактат в АЛТ, що зберігся до наших часів. Іншомовні переклади передмови до "Кітаб ал-'Айн". Тема 5. Фонетико-пермутативний принцип (ФПП) розміщення лексики в "Кітаб ал-'Айн". Подальші словники, складені за ФПП. Тема 6. Вплив ФПП на лексикографічну традицію: розвиток принципів розміщення лексики з урахуванням її кореневої структури. Алфавітно-пермутативний принцип (АПП). "Джамгара" Ібн Дурейда. Експерименти Ібн Фариса: алфавітно-кільцевий принцип (АКП).</p>

	<p>Тема 7. Римовий принцип (РП). Ал-Банданіджі, лексиколог ал-Фарабі, ал-Джавгарі. Ас-Сихах" та інші словники РП аранжування.</p> <p>Змістовий модуль 3. Алфавітні принципи та словникова стаття.</p> <p>Тема 8. Неповні алфавітні принципи (НАП). Повний алфавітний принцип (ПАП). Словникова стаття в класичному арабському тлумачному словнику; розташування у ній кореневих дериватів. Фонетична та граматична характеристика слова</p> <p>Тема 9. Лексико-семантичне тлумачення слова. Словникові позначки (<i>луга, 'ібдаль, муста'маль, мухмаль, маклуб/-калб</i>). <i>Му'арраб</i> і <i>дахиль</i>, специфіка трактування перських запозичень. Скорочені літерні позначки та ілюстрації.</p> <p>Тема 10. (Заклучна). Класичні арабські словники й сучасна лексикографічна практика. Огляд сучасних тлумачних арабських словників. Аналіз двомовних та багатомовних загальних та спеціалізованих словників (фахова термінологія). Лексикографічні ресурси Інтернету (Катарський проект тощо).</p>
<p>Передумови вивчення дисципліни</p>	<p><i>Успішне опанування курсів «Арабська мова», «Практична граматики арабської мови», «Вступ до арабської філології», «Лексикологія арабської мови».</i></p> <p><i>Знання теоретичних основ курсів «Основи загального мовознавства».</i></p>
<p>Навчально-методичне й інформаційне забезпечення</p>	<p>Основна (базова): Основна (базова): Рыбалкин, В.С. (1990). <i>Арабская лексикографическая традиция</i>. Київ: «Наукова думка».</p> <p>Рибалкін В.С. (1993). Класична, арабська лексикографія (VIII-XIII ст.). Східний світ. №2. С.65-73.</p> <p>Рибалкін. В. С. (2000). <i>Арабська лінгвістична традиція: класичні концепції та їх сучасна інтерпретація</i>. НАН України, Інститут сходознавства ім. Кримського.</p> <p>Рыбалкин, В.С. (2003). <i>Классическое арабское языкознание</i>. Київ: Стилос.</p> <p>Рыбалкин, В.С. (1994). <i>Классические арабские словари</i>. Київ.</p> <p>Рыбалкин, В.С. (1994). <i>Ранние арабские словари</i>. Київ.</p> <p>Халидов, А.Б. (1987). <i>Словари Исхака ал-Фараби и Махмуда ал-Кашгари (из истории лексикографии в Средней Азии X–XI вв.)</i>. ПП и ПИКНВ. Ч.IV.</p> <p>Baalbaki, Ramzi. (2014). <i>The Arabic Lexicographical Tradition: From the 2nd/8th to the 12th/18th Century</i>. Leiden: Brill.</p> <p>Bakr, S.Y. (1970). <i>Dirāsāt muqārana fī –l-mu‘ğam al- ‘arabī</i>. Bayrūt.</p> <p>Darwīš, 'A.A.F. (1956). <i>Al-Ma ‘āğim al- ‘arabīya ma ‘a ‘i ‘tinā’ hāşş bi-mu ‘ğam al- ‘ayn li-l-Ħalīl ibn Ahmad</i>. Al-Qāhira.</p> <p>Naywood, J.A. (1960, 1968). <i>Arabic lexicography: Its history and its place in the general history of lexicography</i>. Leiden: Brill.</p> <p>Kopf, L. (1976). <i>Studies in Arabic and Hebrew Lexicography</i>. Jerusalem.</p> <p>Naşşār, Ħ. (1956). <i>Al-Mu ‘ğam al- ‘arabī – naş ‘atu-hu wa-taṭawwuru-hu</i>. Ğ.1-2. Al-Qāhira. Ṭab ‘a 2: Al-Qāhira.</p> <p>Sezgin, F. (1982). <i>Geschichte des arabischen Schrifttums</i>. Bd VIII: Lexikographie bis ca. 430 H.; Leiden: Brill.</p> <p>‘Umar, A.M. (1982). <i>Al-Baḥş al-luğawī ‘inda -l- ‘arab</i>. Ṭab ‘a 4. Al-Qāhira.</p> <p>Wild, S. (1965). <i>Das Kitāb al- ‘ain und die arabischen Lexikographie</i>. Ph.D.Diss. München-Wiesbaden.</p> <p>Wild, S. (1968). <i>Das Kitāb al-ğīm des Abū ‘Amr aš-Şaibānī. Ein Beitrag zur arabischen Lexikographie</i>. Inaug. Diss. München.</p> <p>Versteegh, K. (1997). <i>The Arabic Linguistic Tradition</i>. New York: Routledge.</p> <p>Додаткова: Белова, А.Г. (1992). <i>Рец. на кн.: В.С. Рыбалкин. Арабская лексикографическая традиция</i>. Киев, «Наукова думка».</p> <p>Гаркавец, А.Н. (2019). <i>Китаб-и Маджму'-и Тарджуман-и Турки ва 'Аджами ва Мугали ва Фарси. «Сводная книга переводчика по-тюркски, и по-персидски, и по-монгольски, и на фарси» Халила бин Мухаммада бин Йусуфа ал-Кунави</i>. При участии О. О. Туякбаева. Алматы: Баур.</p> <p>Зарине-заде, Г.Г. (1965). Сравнение "Сихах ал-арабиййа" и "Сихах ал-фурс". <i>СЯ</i> 2(2): С.557-567.</p> <p>Рыбалкин, В.С. (1985). Принципы построения средневековых арабских толковых словарей. <i>Проблемы изучения письменности и памятников культуры народов Востока</i>. Москва: «Наука».</p>

	<p>Рыбалкин, В.С. (1987). Персидские заимствования в словаре Абу Насра Исмаила ал-Джаухари "Тадж ал-луга ва-Сихах ал-'арабийя". <i>Ирано-афразийские языковые контакты</i>. С.133-138.</p> <p>Рыбалкин, В.С. (1978-1979). Предисловие словаря ал-Халила "Kitāb al-'Ayn". Исследование, перевод, комментарий. <i>Письменные памятники Востока. Историко-филологические исследования. Ежегодник</i>. С.108–122.</p> <p>Тематичний ілюстрований арабсько-російсько-англійсько-український словник «Аль-Халіль». (2007). Під ред. В.С. Рыбалкіна. Київ: Центр арабо-мусульманської цивілізації ім. аль-Халіля ібн Ахмада,</p> <p>Ġālī, (Ghali) W.R. (1971). <i>Al-Mu'ğamāt al-'arabīya: bibliuğrāfiya šāmila mašrūħa. Al-Qāhira. (English preface; English title: Arabic dictionaries - a comprehensive annotated bibliography)</i>.</p> <p>Darwīš, 'A.A.F. (1967). <i>Kitāb al-'ayn: 'awwal mu'ğam fī -l-luğā al-'arabīya li-l-Ĥalīl ibn Aħmad al-Farāhīdī</i>. I. Taħqīq wa-murāğā'a. Bağdād.</p> <p>Guillaume, A. (1965). <i>Hebrew and Arabic Lexicography: A Comparative Study</i>. Leiden.</p> <p>Rodriguiz, D.C. (1966). <i>Ibn Sida de Murcia, el Mayor Lexicografo de al-Andalus</i>. Granade: Universite de Granade.</p> <p>Rybalkin, Valeriy S. (2007). <i>The Linguistic Legacy of al-Halil ibn Ahmad</i>. Arabowie. Islam. Świat / pod redakcja Marka M.Dziekana i Izabeli Kończak. Łódź: Ibidem,. S.25-43.</p> <p>Wild, S. (1962). <i>Neues zur ältesten arabischen Lexikographie</i>. ZDMG 112(N.F. # 37): 291-298.</p> <p>Інформаційні ресурси в Інтернеті</p> <ul style="list-style-type: none"> - http://www.nbuuv.gov.ua/node/422 - Телеканал «аль-Джазіра» News Today's latest from Al Jazeera - Портал новин أخبار أوكرانيا بالعربية أخبار أوكرانيا (arab.com.ua) - Електронна версія газети «аш-Шарк аль-Аусат» الشرق الأوسط أخبار دولية وعربية (aawsat.com) - Бібліотека арабської літератури Library of Arabic Literature - Журнал арабської літератури أخبار أوكرانيا بالعربية أخبار أوكرانيا (arab.com.ua) - أكبر متجر إلكتروني للمحتوى العربي (neelwafurat.com) - Віртуальна дошка оголошень факультету східної і слов'янської філології в Телеграмі: https://t.me/fs_info - Інстаграм-сторінка факультету східної і слов'янської філології: https://cutt.ly/CZo0kp9 - Інституційний депозитарій: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/ - Кафедра східної і слов'янської філології КНЛУ: http://eastphil.knlu.edu.ua/ - Офіційний сайт КНЛУ: www.knlu.edu.ua - Фейсбук-сторінка факультету східної і слов'янської філології: https://cutt.ly/rZo169p
Поточний і семестровий контроль	МКР, залік
Кафедра	східної і слов'янської філології
Факультет	східної і слов'янської філології
Викладач	Рыбалкін Валерій Сергійович, доктор філологічних наук, професор кафедри східної філології Київського національного лінгвістичного університету
Оригінальність навчальної дисципліни	Оригінальний авторський курс
Місце постійного розміщення навчально-методичного забезпечення в мережі Інтернет	https://eastphil.knlu.edu.ua/student/arabic/

Завідувач кафедри

проф. Валігура О. Р.

Викладач

проф. Рыбалкін В. С.